

Шахова мудрість, накопичена, вдосконалена численними поколіннями гравців, відображає щось незмірно більше, ніж суто надбання шахової теорії і практики, але і світоглядні засади, ідеї, концептуальні підходи до вирішення проблем, конфліктів, які притаманні даній епосі. Навіть часом здається, що в шахах як і в житті діють ті ж самі філософські закони: єдності та боротьби протилежностей, заперечення, переходу кількості в якість, а також положення стосовно ролі особистості (фігури) і мас (фігур) в історії; теорії війни і миру та ін.

Шахи слід визнати ефективним засобом виховання і формування особистості, відмінним інструментом, який допомагає відшліфувати якості як логічного так і абстрактного мислення. Всебічне глибоке осмислення і оволодіння шахістами загальними положеннями, принципами і методами спортивної діяльності стимулюють розумову активність, зміцнюють впевненість, самостійність і свободу мислення. Такий підхід в значній мірі звільняє молодих шахістів від зубрячки готових, нескінченних варіантів (викладених в численних шахових виданнях), розвиває їх творчі здібності, виховує емоційально-вольові якості, обов'язкові складові творчого пошуку.

Але тільки цим шахи не вичерпуються. Вони ще є особливим засобом спілкування. Люди різних континентів, не знаючи мови один одного, здатні успішно розумітися за шахівницею, водночас відчуваючи себе в ролі вільного художника (творчий бік шахів), полководця (змагальний аспект шахів), дослідника (науковий зміст шахової діяльності). Зустрічі за шахівницею сприяють не тільки спілкуванню професійних спортсменів-шахістів, сусідів та товаришів по службі, але й відіграють важливу роль в зміцненні контактів і зв'язків, взаємодії і взаєморозуміння в усьому світі.

*Зеленська Л.М.
Київський національний університет
культури і мистецтва*

**МУЗИЧНО-ВИДАВНИЧА СПРАВА
ТА КНИГОРОЗПОВСЮДЖЕННЯ В КИЄВІ
(друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)**

У другій половині ХІХ ст. у культурному розвитку українського суспільства зростає роль та значення приватного книговидання, а разом з цим

невпинно розширюється мережа приватних друкарень Києва, що стали культурними осередками, навколо яких згуртувалась передова художньо-творча інтелігенція та демократична громадськість того часу.

У зазначений період в українському книговидавництві простежується чітка диференціація видань – їх велика тематична розмаїтість зорієнтована на різні соціальні верстви та спеціалізовані аудиторії: промислові, сільсько-господарські, наукові, педагогічні, мистецькі, релігійні та ін., що пов'язано із значними успіхами в області науки, освіти, музичного мистецтва.

Із збільшенням кількості друкованої книжкової продукції та попиту на неї, зросла і кількість спеціалізованих книжкових магазинів, через які реалізовується література практично з усіх галузей.

За архівними даними у 80-х рр. XIX ст. у Києві налічувалось 25 книжкових магазинів та лавок, розширилась мережа бібліотек, кількість яких становила 11 та 4 кабінети для читання [1].

Так, магазин П.Плахова продавав книги на військову тематику, Жданової та Олександрової – літературу виключно духовного змісту, у 1885 р. Київське відділення Російського Технічного товариства відкрило спеціалізований магазин та розповсюджувало видання технічного напрямку, торгівлею книгами для народного читання займалися Є.Губанов та В.Наголкін, україномовні видання переважали у книжкових магазинах С.Гомолинського та П.Панчешнікова (бувчий Л.Ільницького), магазин Андріяшевої спеціалізувався на продажу виключно підручників та навчальної літератури. Існували магазини медичної, єврейської книги, а також великі книготоргівельні фірми М.Оглобліна, С.Літова, “Южно-русское книгоиздательство” Ф.Йогансона, які видавали та продавали літературу різного профілю [2].

У широкій диференціації видань все чіткіше окреслюється її музичний напрямок, зростає попит на музичну літературу, що приводить до збільшення кількості друкованої нотної продукції та появи музичних видавництв. У Києві – це нотні видавництва Л.Ідзиковського та Б.Корейво, які вагомо вплинули на розвиток національної музичної культури та музичного видавництва України.

Попит на музичну літературу у Києві другої половини XIX – початку XX ст. був великим. Цьому сприяли якісні зміни, що з переходом до капі-

талістичного ладу відбулися в усіх сферах суспільного життя країни. У місті засновуються музичні товариства та об'єднання, зростає кількість професійних та аматорських творчих колективів, розширилась мережа навчальних закладів, зокрема музичних. В складних умовах посилення цензурних утисків та русифікації усіх сфер національно-культурного життя суспільства, відбувається процес становлення національної композиторської школи, закладаються підвалини українського виконавства, музичної педагогіки, фольклористики. Українське музичне мистецтво прагнуло самовизначення та визнання. За цих умов видання творів друку з музичного мистецтва та розповсюдження їх серед широких мас, займають чільне місце у культурному житті українського суспільства.

У реалізації великої кількості нотної продукції, що з'явилася у Києві, відіграли роль спеціалізовані музичні магазини, яких до кінця XIX ст. у місті налічувалось 5. Власниками їх були Л.Ідзиковський, Б.Корейво, Г.Лехелін, Й.Будкевич, К.Гінтер та В.Малецький, а згодом австрієць А.Соколь [3]. Магазини пропонували великий вибір нотних видань зарубіжних, російських та українських композиторів, впливали на формування музичних смаків споживачів нотної продукції, забезпечували педагогічною та музично-теоретичною літературою.

Майже всі спеціалізовані музичні магазини зосереджувались у центрі міста, культурне життя якого проходило інтенсивно. Тут розміщувалися концертні зали, театральні та видовищні установи, де часто влаштовувалися концерти Філармонічного товариства, музичні вистави місцевих та заїжджих театральних та балетних труп, виступали популярні київські музиканти, хорові колективи та іноземні гастролери-віртуози. Київські шанувальники музики часто відвідували нотні магазини, де можна було придбати нові нотні видання, видрукувані як у Києві, так і привезені з Італії, Німеччини, Росії. У центрі міста знаходилися численні навчальні заклади, які також були активними споживачами друкованої нотної продукції. Ці чинники зумовили досить жваву та успішну торгівлю нотами.

Серед спеціалізованих музичних магазинів Києва другої половини XIX – початку XX ст. слід відмітити два, які належали музичним видавни-

цтвам “Леона Ідзиковського” та Болеслава Корейво та відіграли помітну роль у культурному житті міста.

Магазин Ідзиковських було відкрито у 1858 р. по вул. Хрещатик, 29 одночасно із заснуванням першого в Україні музичного видавництва “Леон Ідзиковський”, що стало значною подією у культурному житті країни, адже нотна література до цього часу привозилася до України з Росії та Західної Європи. Музичне видавництво, а з ним і нотний магазин, проіснували у Києві до 1920 р., а з 1911 р. до 1944 р. – у Варшаві, розвинувшись в одне з найбільших у Європі. У різні періоди фірму очолювали: сам засновник – Леон Вікетнійович, після його смерті з 1865 р. – його дружина Герсилія з Й.Будкевичем, а з 1897 р. – син Ідзиковських Владислав. Про обсяг видавництва фірми свідчить той факт, що у 1919 р. прибуток фірми становив 5210713 крб., а тодішній керівник видавництва Владислав Ідзиковський власним коштом видав 7506 музичних творів [4]. Музично-видавнича фірма мала також власну бібліотеку [5].

Другий спеціалізований музичний магазин належав Болеславу Корейво, поляку за походженням, купцю 2-ї гільдії, який започаткував нотне видавництво і у 1871 р. відкрив нотно-музичний магазин по вул. Хрещатик, 35 [6].

Завдяки наполегливій праці, фірма “Корейво” завоювала авторитет одного з провідних торгівельно-видавничих підприємств на Україні, стає постачальником нотних видань для Київського відділення Російського Музичного Товариства та навчальних закладів міста, була добре відома за кордоном, співпрацювала з відомими російськими музично-видавничими фірмами Юргенсона та “Бессель и К*”, з нотодрукарнями Г.Редера та Гройхена і Ріля у Лейпцігу, що славилися відмінною якістю поліграфічної продукції.

У центрі міста (по вул.Хрещатик, 4 та Прорізній, 1) знаходилися також музичні магазини Карла Гінтера і Василя Малецького, Генріха Лехеліна, а також австрійського підданого А.Соколя, які також поповнили та урізноманітнили асортимент друкованих видань з музичного мистецтва.

Наприкінці ХІХ- на початку ХХ ст. мережа спеціалізованих музичних магазинів Києва розширюється. Власником чи не найбільшого у місті магазину “Депю” та фабрики музичних інструментів був Генріх Ігнатійович Індржишек – чех за походженням, член Київської міської Думи, купець 2-ї гільдії [7]. В

його магазині, що знаходився по вул.Хрещатик, 58, а згодом – Хрещатик, 41, у 1902 р. відкрито ще й нотний відділ, який пропонував широкий вибір музичної літератури і міг задовольнити смаки найвибагливіших споживачів.

Нотну літературу можна було також придбати в Українській книгарні бувшої редакції “Киевская старина” вул. Базаківська, 8 та в київських філіях Сан-Петербурзьких фірм – музичному магазині видавництва “Северная лира” та “Складу і експедиції нот виключно для провінції П.Ф.”Одеон” у Києві”, що знаходився по вул. Рейторська, 9, а згодом Прорізна, 16. Київські філії представляли досить відомі Сан-Петербурзькі видавництва, які довгий час працювали у музично-видавничій та нототоргівельній справі, мали тривалі творчі та ділові контакти з багатьма російськими музичними видавництвами, власниками нотодрукарень, композиторами тощо. Так, магазин “Одеон”, відкритий П.І.Грускаліним, видавав ноти ще з 1838 р.

Всі спеціалізовані магазини та музичні видавництва, за вимогою цензора, обов'язково мали каталоги друкованої продукції, яка видавалась та реалізовувалась [8]. Саме вони стали джерелом, яке дає змогу проаналізувати стан видавничої та нототоргівельної справи у Києві другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Каталоги дають кількісну, жанрову та тематичну характеристику нотних видань, які можна було придбати, або видрукувати на замовлення.

У фондах ЦНБ імені В.Вернадського зберігаються каталоги видавничих та нототоргівельних фірм і магазинів Л.Ідзиковського, Г.Індржишека, Української книгарні бувшої редакції “Киевская старина”, а також Сан-Петербурзьких філій “Северная лира” та складу П.Ф.”Одеон”. Нажаль, каталоги фірми “Б.Корейво” не збереглися. Інформацію про них та значну кількість творів, що були видані фірмою, маємо з архівних матеріалів – Журналів реєстрації творів, що поступили на попередню цензуру у 1873-1880 рр. [9], бібліографічних матеріалів [10], наукових досліджень з історії української музики.

Аналізуючи каталоги [11], архівні та бібліографічні матеріали, можемо зробити висновок, що музичними магазинами та видавництвами Києва українському споживачеві друкованої нотної продукції пропонувалась нотна література, що різнилась за жанрами та функціональними напрямками. Це теоретичні праці, школи, хорові, вокальні твори, нотні видання для різ-

них інструментів, ансамблів тощо. Зростання попиту на кращі зразки світової музичної культури визначило спрямованість тематики друкованих музичних видань. Значним джерелом прибутку спеціалізованих магазинів був продаж творів відомих західноєвропейських композиторів, що вже само по собі мало велике культурне значення. Видання оперної, вокальної та інструментальної музики відомих композиторів було розраховане як на музикантів професіоналів, так і на домашнє музикування, яке було популярним серед міського населення другої половини XIX – початку XX ст.

На реалізацію таких видань були зорієнтовані музичні магазини А.Соколя, К.Лехеліна, та філії російських торгівельно-видавничих фірм, що пропонували здебільшого різні за жанрами твори відомих західних, а також російських композиторів М.Глінки, П.Чайковського, Ц.Кюї, Даргомижського та ін., численні оперні лібрето.

Як свідчать каталоги та архівні документи, у магазинах Л.Ідзиковського, Б.Корейво, Г.Індржишека можна було придбати музичні твори, які виходили як окремими виданнями, так і збірниками, або циклами. Серед них: “Перлини сучасної опери” (увійшла музика з опер Дж.Верді “Аїда”, “Травіата”, “Риголетто”, Бізе “Кармен”, М.Глінки “Жизнь за царя”, “Руслан і Людмила” та ін.); “Сучасна опера в салоні” (попурі на мотиви улюблених опер та балетів для різних інструментів); “Любимці музикального мира”(п'єси у перекладі, увійшли твори Шумана, Шуберта, Гайдна; романси Аляб'єва, Варламова; арії та танці з опер та балетів).

Чільне місце в асортименті музичних магазинів займала теоретична та музично-педагогічна література: насамперед це школи для різних інструментів (авт. Ф.Бейер, С.Куліков та ін.), велика кількість етюдів, збірників педагогічних та дитячих п'єс, підручники по теорії музики та гармонії (авт. П.Чайковський, А.Аренський, М.Тутковський та ін.).

Досить широко на прилавках магазинів Л.Ідзиковського, Б.Корейво, Г.Індржишека, книгарні бувшої редакції “Киевская старина” представлена творчість українських композиторів. Серед нотних видань – провідні твори українських композиторів кінця XIX – початку XX ст.

У магазині Ідзиковських продавались видані фірмою: фортепіанна та вокальна музика М.Маркевича “19 малоросійських пісень”;

А.Коціпінського “Пісні думки і шумки руського народу на Подолії, Україні і в Малоросії” (вмістили 100 українських пісень, видані також для голосу і скрипки); Г.Ходоровського “14 малоросійських пісень для фортепіано з додатком мелодій зі словами”; танцювальні п'єси М.Завадського, В.Пахульського; для оркестрового музикування – М.Завадського тв. 31,42, 52 – “Шумка українська”; П.Ніщинського “Вечорниці” (“Назар Стодоля”), В.Присовського, а також твори Д.Бонковського “Думка з України”; В.Заремби “Кобзар Шевченка”; Л.Малашкіна “50 українських пісень”; Д.Булашенка, П.Демуцького.

Хорова музика представлена творами М.Артемівського – “Збірник українських пісень для чоловічого хору” (три десятки); О.Кошиця – “Збірник українських пісень”; Я.Галя “12 українських пісень для мішаного хору”; В.Гушло “10 українських пісень з Поділля”, а також В.Заремби, А.Коціпінського, К.Стеценка, Я.Степового. У магазині можна було придбати ряд хорових збірників: “Українська Ліра. Думки, пісні та співи”, до якого увійшли кращі хорові твори представників української композиторської школи; “Луна” К.Стеценка та “Українські колядки та щедрівки”, де вміщено пісні для сім'ї та школи та твори для мішаних, чоловічих та жіночих хорів.

Особливу увагу фірма “Л.Ідзиковський” приділяла творчості класика української музики М.В.Лисенка, тісні ділові контакти з яким зав'язалися у 1897 р., коли книжкова та музична торгівля Б.Корейво, що був на той час головним видавцем творів композитора, перейшла у власність Ідзиковського. Фірмою видані та продавались у власному магазині фортепіанні та оркестрові твори М.Лисенка, зокрема “Рапсодія на українські теми”, та “Сарабанда”, вокальні та хорові твори – “Музика до кобзаря” (вип.1-5), “Збірки українських народних пісень”, численні опери композитора.

Твори М.Лисенка були також широко представлені у нотному магазині Б.Корейво, який протягом чверті століття, був провідним видавцем творів композитора. Саме фірмою Б.Корейво, попри цензурні перепони, видані та розповсюджені 1-а серія “Музики до Кобзаря”, фортепіанні твори композитора, 3-й та 4-й випуск “Збірника українських народних пісень”, оркестрові твори та опери. У переліку творів, що поповнили нотний асор-

тимент магазину, були творчі доробки А.Коціпінського, П.Ніщинського, Д.Бонковського, Обинського та ін.

Великий вибір творів українських композиторів пропонували музичні магазини Г.Ліндржишека та української книгарні. Серед них – фортепіанна та оркестрова музика В.Присовського, М.Завадського, В.Козачанського, вокальні твори Я.Степового, С.Заремби та ін., духовна музика для хору.

Зазначений період позначився підвищеним інтересом з боку творчої інтелігенції до збирання та вивчення народної музики та виникнення у 80-90-х рр. XIX ст. нової наукової дисципліни – музичної етнографії [12]. У Києві були видані та продавалися у нотних магазинах збірки народних пісень, де наголошувалось на їх цінність, подавалася додаткова інформація, варіанти, джерела тощо, фольклор розглядався як засіб пізнання історії та культури народу. Серед таких збірок – “Народні пісні з голосами” О.Гулак-Артемовського, “Чумацькі пісні” І.Рудченка, 7-м випусків “Збірки українських пісень” М.Лисенка та ін., де простежується ставлення до народної музики, як джерела інтонацій і мелодики національної композиторської школи.

Кінець століття знаменує собою період піднесення української драматургії та театрального мистецтва, закладення підвалин національного музичного театру та професійного виконавства. Актуальності набуло створення українського репертуару з яскравою національною тематикою, музично-драматичною спрямованістю, над яким успішно працювали представники української композиторської школи М.Лисенко, П.Ніщинський, К.Стеценко. Це, у свою чергу, позначилось на музично-видавничій справі, яка не залишила поза увагою музично-театральну галузь. На прилавках музичних та видавничих магазинів Києва з'являються опери М.Лисенка “Наталка-Полтавка”, “Різдвяна ніч”, “Чорноморці”, “Енеїда”, “Утоплена”, “Ноктюрн”, дитячі – “Зима і весна”, “Пан-Коцький”, музика до трагедії “Гамлет”, видані у різні часи Л.Ільницьким, Б.Корейво, В.Ідзиковським, Ф.Йогансоном; оперети на музику К.Стеценка “Сватання на Гончарівці”, “Бувальщина”, “Івасик-Телесик”, опера М.Аркаса “Катерина” та ін., які отримали визнання серед числених шанувальників музичного мистецтва.

Вказаний вище перелік музичних творів, які видавалися та продавалися спеціалізованими магазинами та видавництвами Києва свідчить, що у другій

половині XIX – на початку XX ст. українська музика перебувала у процесі ствердження, ставала дедалі популярнішою як в Україні, так і поза її межами. Завдяки видавничій та торгівельній політиці провідних діячів книговидавничої справи, що була направлена на підтримку українських авторів, їх кращі творчі доробки розповсюджувалися серед широкого кола споживачів, попит на них невпинно зростав. Як згадувалось вище, торгівельна політика російських музичних видавництв та магазинів, що працювали на українському книжковому ринку, була зорієнтована на розповсюдження переважно музичних творів російських та зарубіжних авторів. Тим важливішим є той факт, що в їх каталогах, серед великої розмаїті музичних творів, ми знаходимо, хоча й не значну, кількість творів українських композиторів, що свідчить про зростання інтересу до них поза межами України.

У зазначений період попитом користувалися музичні твори, розраховані на домашнє, або салонне виконання. Насамперед, це твори для голосу і фортепіано, а також романси, народні пісні у супроводі. Музичні видавництва та спеціалізовані магазини швидко відгукнулися на інтереси споживачів – для забезпечення потреб музикантів-аматорів у салонному репертуарі на прилавках з'явилася велика кількість вокальної музики, романсів відомих композиторів, обробки народних пісень у супроводі.

У кінці XIX – на початку XX ст. у книжковому асортименті музичних магазинів Києва можна було знайти твори так званого “легкого жанру”, які були розраховані на невишуканий смак певної категорії споживачів друкованої нотної продукції. Як відмічає Б.Вольман – дослідник музично-видавничої справи в Росії XIX ст., така тенденція, спостерігалася у видавничій політиці багатьох торгівельно-видавничих фірм тогочасної Росії та України, “...які йшли на випуск такого роду літератури, щоб мати можливість видавати художні твори і не бути витісненими конкурентами, для яких продаж творів легкого жанру був основою добробуту” [13].

У каталогах київських музичних магазинів та видавництв ми дійсно знаходимо серію романсів і пісень під назвами “Циганский табір”, “Комические куплеты, песни и шансонетки” та ін. І хоча продаж їх був прибутковим для нотовидання і торгівлі, кількість їх не значна, порівняно з музичними творами, які мали дійсно художню цінність.

Музичні видавництва та магазини Києва широко рекламували свою продукцію, розміщували об'яви про нові нотні надходження на сторінках газет і журналів, нотних видань, а також у каталогах інших спеціалізованих магазинів та книжкових складів міста. Так, у каталозі нот Української книгарні містилася інформація про нотні видання складу Ідзиковського, а у каталозі музичного магазину Г.Ліндржишека – каталог нот типографії акціонерного товариства Корчак-Новицького. Повідомлення про нові видання “Корейво” розмістив на сторінках своїх видань книготорговець Л.Льницький. Як свідчать рекламні об'яви, практикувалася безкоштовна розсилка каталогів з нотами у книжкові магазини міста і губернії, та виконання іногородніх замовлень поштою.

Ці заходи сприяли оперативному розповсюдженню інформації серед споживачів нотної продукції про книжковий асортимент та музичні новинки у магазинах міста, зміцнювали партнерські контакти між типографіями та видавничими фірмами, поширювали нові форми у системі книгорозповсюдження, що безперечно давало відповідний торговий результат.

Поряд із спеціалізованими музичними магазинами існувала широка мережа магазинів, які належали власникам типографій та видавцями (М.Оглобліну, С.Кульженку, Ф.Йогансону, Л.Льницькому, С.Гомолинському, П.Панчешнікову та ін.), які поряд із різноплановою друкованою продукцією торгували і нотною. Широка мережа книжкових та нотних магазинів Києва свідчить про високий культурний рівень та музичну обізнаність українського суспільства. Видавники та власники друкарень постійно дбали про якість музичних видань, доступність в ціні, планомірно та компетентно вивчали музичні смаки та запити споживачів.

Дбаючи про реалізацію своєї продукції, музичні видавці, власники музично-торгівельних фірм та книжкових складів відкривали спеціалізовані книжкові магазини в різних регіонах країни та за кордоном.

У звіті інспектора типографій за 1895 р. зазначається, що книжкова торгівля за останні роки значно поширилася, а Київ став “... умственным центром Юго-Западного края, помимо сбыта своих произведений в пределах Киевского генерал-губернаторства, Черниговской и Полтавской губернии, завел сношения в лице киевского книготорговца Йогансона с владельцами книжных

магазинов Приволжской губернии, Саратова, Самары и Казани, куда он высылает издаваемые им произведения..., которые, благодаря дешевизне и изящности издания, доступны читающей публике” [14].

Торгівельні контакти започатковували і музично-торгівельні фірми Києва. Видавництво “Л.Ідзиковський” реалізовувало свою продукцію через мережу власних нотних магазинів, які окрім Києва діяли у Харкові, Єкатеринбурзі, Одесі, Москві, Сан-Петербурзі, Варшаві [15].

Тісні ділові контакти пов’язували Б.Корейво з одним із перших музичних видавництв Галичини “Бібліотека музикальна”, яке у 1885р. започаткували у Львові Й.Патрицький, К.Студинський та О.Нижанківський. Між “Бібліотекою музикальною” та видавництвом Б.Корейво було укладено угоду про розповсюдження нотних видань останньої на Галичині. Через “Бібліотеку музикальну” можна було замовити будь-яке нотне видання творів українських та зарубіжних композиторів [16]. Фірма співпрацювала з відомими російськими та німецькими видавництвами та нотодрукарнями.

Музично-торгівельний магазин “Депо” Г.Ліндржишека мав відділення у Баку та Тулі [17]. Окрім нотної продукції фірма реалізовувала і платівки, випуск яких налагодила у 1909 р. з записами кращих виконавців київської опери – Г.Боссе, М.Бочарова, І.Цесевича та ін., популярних київських артистів, музикантів, хорових колективів переважно з українським репертуаром [18].

Проаналізувавши стан у музично-торгівельній і певною мірою музично-видавничій справі Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст., можемо зробити висновки.

1. У період, що розглядається, Київ став значним культурним центром, а інтенсивний розвиток друкарської справи сприяв виникненню перших видавництв, розширенню мережі загальнодоступних бібліотек, книжкових магазинів та поглибленню їх спеціалізації.

2. Своєю діяльністю музичні видавництва, нототоргівельні фірми та магазини внесли вагомий внесок у збагачення культурного життя українського суспільства у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., популяризацію музичного мистецтва, підтримку та пропаганду кращих творів українських та зарубіжних композиторів.

3. Музичні видання, що реалізовувалися через широку мережу спеціалізованих магазинів як в Україні, так і поза її межами, мали широкий вплив на формування музичної думки та смаки споживачів, підвищення інтересу до творчості українських композиторів, ознайомлення широких верств суспільства з їх кращими творчими доробками.

4. Розвиток музично-видавничої справи та книгорозповсюдження впродовж ХІХ- початку ХХ ст. у Києві, як і в Україні, відбувався в умовах посилення цензурних утисків, заборони українського слова, в складних умовах русифікації всіх сфер національно-культурного життя суспільства, що особливо значимими робили надбання київських музичних видавництв та книготорговельних фірм у цій сфері, посилювало її суспільну та науково-практичну цінність.

5. Музично-видавнича та нототоргівельна справа набувають у цей період системності, характеризуються поширенням нових форм як у системі видання, книгорозповсюдження, розширення міжнародних зв'язків, так і щодо змісту видань, підґрунтям яких був національний елемент.

Література

1. ДАК. – Ф.287, Оп.1, Спр.2. – арк.42.
2. ДАК. – Ф.287, Оп.1, Спр.2. – арк.46-46 зворот; Ф.286, Оп.1, Спр.6а. – арк.130-131.
3. Там само. – арк.131 зворот; ЦДІАУ. – Ф.442, Оп.625, Спр.157. - арк.11.
4. Осадця О.П. Прижиттєві видання творів М.В.Лисенка // З історії книг та бібліографії. Зб.наук.праць / Редкол.: М.В. Лізанець – К.: Наук.думка, 1990. – С.36-52.
5. ДАК. – Ф.287, Оп.1, Спр.6-а. – арк.131 зворот.
6. ЦДІАУ. – Ф.294, Оп.1, Спр.300. – арк.23.
7. Рибаків М.О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. – К.: Кий, 1997. – С.299.
8. ДАК. – Ф.287, Оп.1, Спр.2. – арк.49.
9. ЦДІАУ. – Ф.294, Оп.1, Спр.122. – арк.9-70; Спр.118. – арк.7-80; Спр.104. – арк.8-76.

10. Україномовна книга. 1798 – 1916. Вип. 1: 1798 – 1885 / НБУ ім. В. Вернадського. – К.: Абрис, 1996. – 256 с.
11. Каталог нот в книжном и музыкальном магазине Л. Идзиковского. – К., тип. И. И. Чоколова, 1910. – 160 с.; Каталог нот и музыкальных инструментов Г. И. Индржишека. – К., тип. ун-та, акционерн. общества Н. Т. Корчак-Новицкого, 1913; Каталог нот Украинської книгарні бувшої редакції “Киевская старина”. – К., 1910. – 270 с.; Каталог склада и экспедиции нот исключительно для провинции П. Ф. “Одеон” в Киеве. Ч. 2. – СПб, тип. Ал. Улыбина, 1910.
12. Див.: Іваницький А. І. Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1997. – С. 74-81.
13. Вольман Б. Л. Русские нотные издания XIX – начала XX века. – Л.: Музыка, 1970. – С. 174-175.
14. ЦДІАУ. – Ф. 442, Оп. 625, Спр. 157. – арк. 18.
15. Шульгіна В., Свистельникова Т. До історії музичного видавництва Ідзиковського в Україні // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 1. – С. 26.
16. Черепанін М. В. Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX ст.): Монографія. – К.: Вежа, 1997. – С. 250-278.
17. Рибаків М. О. Названа праця. – С. 300.
18. Рибаків М. О. Названа праця. – С. 300-304; Железний А. І. Наш друг грампластинка. – К., 1989. – С. 71; “Рада”. – 1909. – 3 липня; “Рада”. – 1912. – 7 листопада.

Куташев І. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**ІДЕЯ ГРОМАДСЬКОГО ОБРОБІТКУ
ЗЕМЛІ В АГРАРНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ В УКРАЇНІ
(березень 1917 – квітень 1918 РР.)**

Ідея громадського обробітку землі селянами має давню історію. Її намагалися втілити в життя в Європі, США ще задовго до революційних перетворень в Україні на початку XX ст.

На початку XIX ст. артільна форма господарювання застосовувалась селянами Полтавщини, Херсонщини, Чернігівщини. Ініціаторами такої